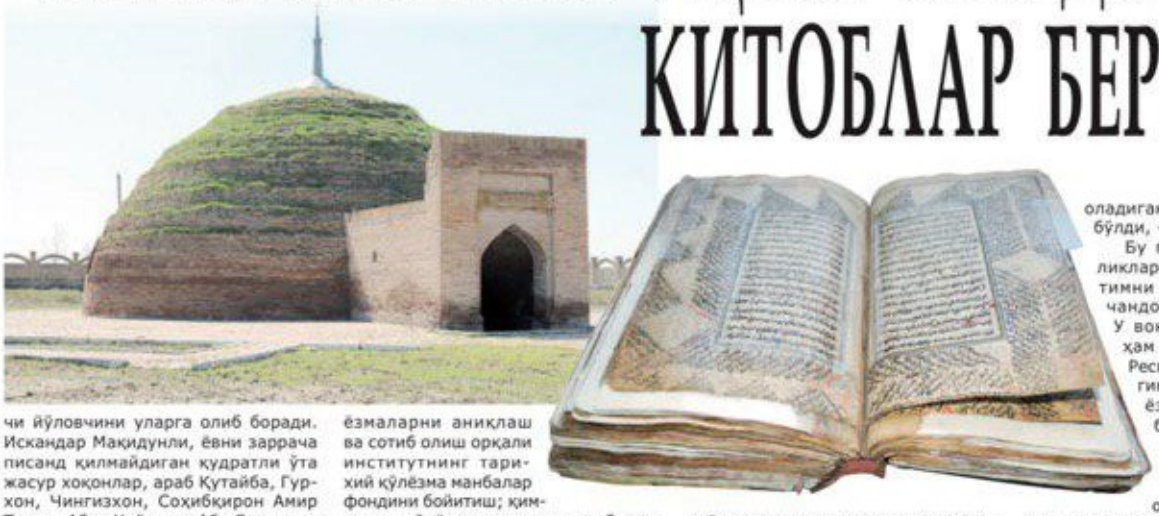
"Nevaralarim o'qiy oladigan kitoblar bering"

МАЪНАВИЯТ

«НЕВАРАЛАРИМ ЎҚИЙ ОЛАДИГАН КИТОБЛАР БЕРИНГ»

Ҳали Сирдарё кенгликлари таассуротларини унутганим йўқ эди. Аксинча, у ерда содир бўлган воқеалар Соҳибқирон Амир Темур ва Хоразм ё Огаҳий ҳақида ёзаётган пайтларим тўсатдан пайдо бўлиб, фикрларимни «туртиб» юборарди. У саҳифалардан ўз ўрнини талаб қиларди, чоғимда. Тарихда у билан боғлиқ бирталай ҳодисалар бор. Кўпи Турон жангу жадалларидир. Ё ҳеч бўлмаса, бирор тарихий ҳодиса албатта, тадқиқотчи йўловчини уларга олиб боради. Искандар Мақидунли, ёвни заррача писанд қилмайдиган қудратли ўта жасур хоқонлар, араб Қутайба, Гурхон, Чингизхон, Соҳибқирон Амир Темур, Абул Хайрхон, Абу Саид султон... Ҳаммаси жангга чанқоқ катта қўшин билан шу ердан ўтган. Кимсасиз, поёнсиз, сувсиз даштда улардан хотира бўлиб, Сирдарё вилоятида биз бориб кўрган кўҳна тарихий ёдгорлик Сардоба турибди. Унинг биз кўрган ҳозирги қомати Абдуллахон ибн Искандархон ташаббуси ва истаги билан бунёд этилган. Таъмирланган, замонавий муносабатлар унинг дунёсига дахл қилганига қарамай, у узоқ ўтмишни ўзида сақлаб қолган. Бир неча кун Сирдарёда иш юзасидан юрган бўлсак, у сафаримизнинг Руҳига айланиб қолди. Энди уни унутиб бўлмайди...

Ҳа, айтмоқчи, сафаримиз мазмунига ўтайлик, энди. 2018 йили Ойсара Мадалиева билан Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институти томонидан Жиззах ва Сирдарёга хизмат юзасидан археографик экспедицияга боргандик. Вазифамиз айрим давлат муассасалари ва халқ қўлида сақланаётган қадимий кўҳна қўлёзма манбаларни қидириб аниқлаш эди.

Экспедиция Республика Президентининг «Қадимий ёзма манбаларни сақлаш, тадқиқ ва тарғиб қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2995-сонли қарори, 2-бандининг вилоятлардаги ижросини амалга ошириш бўйича ташкил этилганди. Ушбу банд аҳолида мавжуд бўлган арабий ёзувдаги қадимий ноёб қўлёзмаларни аниқлаш ва сотиб олиш орқали институтнинг тарихий қўлёзма манбалар фондини бойитиш; қимматли қўлёзма асарлар, тошбосма китоблар ва тарихий ҳужжатларни аниқлаш, таҳлил қилишдан иборат эди. Шубҳасиз, Ўзбекистон Осиёнинг қоқ ўртасида жойлашган бир қанча мамлакатлар орасида қадимги қўлёзмалар энг кўп сақланиб қолган ва тўпланган давлатдир.

Экспедициямизнинг 8-куни Сирдарё вилоятининг маънавият бўлими вакили ҳамроҳлигида бир неча туманларга бордик. Машҳур ёдгорлик республиканинг машҳур катта шоҳйўл бўйлаб юрилганда Сирдарё маркази Гулистон шаҳридан кўра, Жиззахга яқин экан. Ўша пайтда бизга шундай туюлганди. Бир тарафдан кўҳна тарихнинг қадимий бир гувоҳини кўриш туйғуларимизни қандайдир ҳаяжонга тайёрлаётганди. Ўшанда ростдан ҳам шундай ҳолатни бошдан кечиргандик... Мана, икки-уч кун бўлди, ўша сафар воқеалари ниҳоят, саҳифаларимга шиддат билан кириб келди. Уларни тўхтатиб бўлмади.

Ўшанда бирор-бир сандиқ тўла қўлёзма топармиканмиз, деган илинж ҳам вақти-вақти билан ўй-хаёлларимизда пайдо бўлиб қоларди. Бунга жуда ишоналмасак-да, аммо бу умид негадир бизни сира тарк этмасди. Ҳар бир қадамимизни яхши ниятлар билан босамиз. Биз, тадқиқотчилар учун бундан ортиқ хазина йўқ, аслида. Устозларимиз ўргатганидек, бирор ҳудуддан қўлёзма ҳақида маълумот топиш учун ўша жой масжиди имомига учрашардик. 2018 йил 23 август, ҳайит айёмининг учинчи куни. Шом эниши олдидан ғира-шира вақтга қарамай, иккимиз масжидга етиб келдик. Масжид анча таъмирталаб эди. Имомнинг ўзи йўқ, аммо масжид қоровули бор эди. Улар билан бироз суҳбатлашиб, қўлёзмалар ёки қадимги ҳужжатлар ҳақида сўрадик. Фақат меҳробда турган бир иккита диний тошбосма асарларни кўрсатишди. Ҳафсаласи пир бўлган Ойсара секингина эшик томон йўналди. Мен яна у-бу маълумот чиқиб қолармикан, деган умидда қўлёзмаси бор инсонларни билишлари ҳақида қизиқиб сўрадим. Тобора қоронғиликка бота бошлаган кун бизнинг кеч бўлиб кетмай Гулистонга етиб боришимиз ҳақида эслатарди. Ойсара масжид ҳовлисида мени кута туриб:

– Ҳилола опа, бу киши (нуроний отахон) қўлёзмаси бор инсонларни билар эканлар. Ҳозир улар келишаркан, кутиб тура оламизми? – деди.

– Ҳа, яна озгина кутсак, ҳеч нарса қилмас, шунча йўл босиб келдик, – дея бизга ҳамроҳ бўлган вилоят маънавият ва маърифат ишлари вакилига юзландик. У бизни ташқарида кутишини айтди. Нуроний отахонларга салом бериб, мақсадимизни тушунтирдик.

Шунда улардан бири бизга қараб:

– Қизим, пулинг, керакмас, сенга шу қадимий қўлёзмаларни бераман, унинг ўрнига невараларим ўқий оладиган китоблар берсанг бўлди, – деганди.

Бу гап менда сирдарёликларга нисбатан ҳурматимни кутилмаганда кўп чандон ошириб юборди. У воқеани эслаш ҳозир ҳам мен учун мароқли. Республикамизнинг кўпгина ҳудудларига қўлёзмалар хариди ёки борлигини аниқлаш учун сафарларда бўлганман. Кўпчилик давлатларда одамлар бир қўлёзма учун ажратилган нархга, қай тарзда пул олинишига қизиқади. Гоҳида қўлёзмаларни совға қилувчилар ҳам албатта, учраб туради. Лекин сирдарёлик нуроний отахон билан бўлган воқеа жуда кам содир бўлади. Бундай таклифни бошқа ҳудудларда эшитмаган эдим. Шунинг учун археографик экспедиция натижаларига бағишланган бир қанча семинар ва конференцияларда ўша отахоннинг таклифини киритдим. Мақсад – совғага муносиб туҳфа билан жавоб қайтариш, китоб ўрнига улар фойдалана оладиган китоблар бериш. Назаримда, отахон бизга савобни савобга қандай улашни жуда оддий тарзда ўргатганди. Отахоннинг гаплари оқибат, шафқат, эзгулик туйғуларига қоришганди.

Ҳилола НАЗИРОВА,
Ўзбекистон Фанлар академияси
Шарқшунослик институти
Ёш олимлар кенгаши раиси